

Філософія

УДК 130.2:316.422:340.12

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.17066429>

**Просвітницький і виховний потенціал «філософії здоров'я» у ситуації
невизначеності та ризику COVID-19**

Фень Максим Дмитрович,

аспірант кафедри філософії, Харківський національний
педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, м. Харків,
Україна, <https://orcid.org/0009-0002-0323-1042>

Прийнято: 19.08.2025 | Опубліковано: 31.08.2025

***Анотація.** У статті здійснено системне та розгорнуте дослідження просвітницького і виховного потенціалу концепції «філософії здоров'я» в контексті глобальної пандемії COVID-19, яка поставила перед сучасним суспільством безпрецедентні виклики та наочно продемонструвала обмеженість традиційної біомедичної парадигми. Пандемія виявила не лише проблеми підтримання фізичного здоров'я людини, але й глибокі соціальні, культурні, психологічні та морально-етичні аспекти людського буття. Особливу увагу в статті надано аналізу того, що криза довіри до наукових і політичних інституцій, масове поширення неперевіреної інформації, фейкових повідомлень і маніпулятивних медіа-наративів сформували новий рівень невизначеності та ризику, у якому виникла необхідність розвитку культури критичного мислення, медіаграмоти.*

Автор наголошує, що «філософія здоров'я» виходить за межі суто медико-біологічного трактування феномену здоров'я та пропонує його

осмислення як багатовимірної категорії, яка компенсує культурний, соціальний, психологічний і духовний аспекти. Такий підхід дозволяє осмислювати здоров'я не лише як стан організму, а як фундаментальний умову гармонійного співіснування.

Просвітницький потенціал «філософії здоров'я» має на меті у формуванні здатності особистості протистояти інформаційним викривленням, розвивати раціональне ставлення до знань і науково обґрунтованих рекомендацій, а також підвищувати рівень стійкості до кризових умов. Виховний потенціал концепції разом пов'язаний із формуванням моральної зрілості, емпатії, культури солідарності та усвідомленням тісного взаємозв'язку між турботою про власне здоров'я та безпеку інших людей. Показано, що саме ці характеристики є основою для формування культури колективної відповідальності та моральної готовності

Зроблено висновок, що «філософія здоров'я» здатна виступати міждисциплінарним інструментом, який інтегрує досягнення філософії, педагогіки, психології та етики, створюючи підґрунтя для подолання кризових явищ. Її застосування в сфері освіти забезпечує формування цільового бачення здоров'я як соціальної та культурної цінності, сприяє гармонізації міжособистісних відносин, розвитку гуманістичних орієнтирів та зміцненню стійкості в умовах соціального ризику й глобальної невизначеності. Таким чином, «філософія здоров'я» розглядається не лише як теоретичний конструкт, але й як практичний ресурс, який підтримує розвиток критичного мислення, моральної свідомості та культури відповідної взаємодії у складних соціокультурних сферах.

Ключові слова: філософія здоров'я, просвітницький потенціал, виховний потенціал, пандемія COVID-19, невизначеність, ризик, критичне мислення, медіаграмотність, моральний розвиток, соціальна відповідальність.

The educational and instructive potential of “philosophy of health” in the context of uncertainty and COVID-19 risks

Maxym Fen',

PhD student, Department of Philosophy, H. S. Skovoroda
Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv, Ukraine,
<https://orcid.org/0009-0002-0323-1042>

Abstract. *This article presents a systematic and comprehensive study of the educational and instructive potential of the “philosophy of health” concept in the context of the global COVID-19 pandemic, which posed unprecedented challenges to contemporary society and vividly demonstrated the limitations of the traditional biomedical paradigm. The pandemic revealed not only problems related to maintaining physical health but also profound social, cultural, psychological, and moral-ethical aspects of human existence. Special attention is given to the analysis of how the crisis of trust in scientific and political institutions, the widespread dissemination of unverified information, fake news, and manipulative media narratives have created a new level of uncertainty and risk, necessitating the development of a culture of critical thinking and media literacy.*

The author emphasizes that the “philosophy of health” goes beyond the purely biomedical understanding of the health phenomenon and offers its interpretation as a multidimensional category, encompassing cultural, social, psychological, and spiritual aspects. This approach allows health to be understood not merely as a state of the body but as a fundamental condition for harmonious coexistence.

The educational potential of the “philosophy of health” aims to develop individuals’ ability to resist informational distortions, foster a rational attitude toward knowledge and evidence-based recommendations, and enhance resilience in

crisis situations. The instructive potential is closely related to fostering moral maturity, empathy, a culture of solidarity, and an understanding of the close interconnection between caring for one's own health and ensuring the safety of others. These characteristics form the foundation for cultivating a culture of collective responsibility and moral readiness.

It is concluded that the "philosophy of health" can serve as an interdisciplinary tool integrating achievements in philosophy, pedagogy, psychology, and ethics, providing a basis for overcoming crisis phenomena. Its application in education ensures the development of a targeted vision of health as a social and cultural value, promotes the harmonization of interpersonal relationships, the development of humanistic orientations, and the strengthening of resilience under conditions of social risk and global uncertainty. Thus, the "philosophy of health" is considered not only as a theoretical construct but also as a practical resource supporting the development of critical thinking, moral consciousness, and a culture of responsible interaction in complex socio-cultural contexts.

Keywords: *philosophy of health, educational potential, instructive potential, COVID-19 pandemic, uncertainty, risk, critical thinking, media literacy, moral development, social responsibility.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Пандемія COVID-19 актуалізувала проблеми, що виходять далеко за межі медицини та Пандемія COVID-19 виявила складність проблем, що виходять за межі медичної практики та біологічного здоров'я. Кризова ситуація у сфері охорони здоров'я виявила одночасно культурні, соціальні та етичні виклики, ставлячи нові питання щодо природи людського буття та способів взаємодії людей у світі ризику та невизначеності. Виявилося, що навіть ефективні медичні заходи не здатні забезпечити стабільність суспільства без моральної орієнтації та

освітньо-просвітницьких стратегій, які допомагають усвідомити значення обмежень, колективної відповідальності та особистих жертв.

COVID-19 став глобальним викликом, що загрожує не лише фізичному здоров'ю людей, а й змушує осмислювати глибші філософські питання — сенс життя, межі свободи, відповідальність за власні рішення та довіру до наукових і політичних інституцій. Пандемія також продемонструвала нові загрози, пов'язані з інформаційним середовищем: поширення неперевіреної інформації та маніпулятивних повідомлень створило додатковий рівень невизначеності й страху.

У таких умовах з'явилася нагальна потреба переглянути поняття «здоров'я», розглядаючи його не лише як фізичний стан, а як комплексну цінність, що включає психологічні, соціальні та духовні аспекти. Біомедична парадигма, що зосереджується на діагностиці та лікуванні, виявилася недостатньою для розуміння всіх соціокультурних трансформацій, спричинених пандемією. Це підкреслює необхідність інтеграції гуманітарного підходу, який одночасно враховує тіло, свідомість і соціальні зв'язки, формуючи нову культуру поведінки та взаємодії.

У цьому контексті особливе значення набуває концепція «філософії здоров'я». Вона пропонує міждисциплінарний підхід, що виходить за межі суто медичного розуміння і зосереджується на ціннісно-сміслових орієнтирах людини. Філософія здоров'я поєднує знання з етики, педагогіки, психології, соціології та медицини, створюючи основу для освітньо-просвітницької та виховної діяльності, яка сприяє формуванню критичного мислення, моральної відповідальності та соціальної солідарності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному філософському дискурсі пандемія COVID-19 стимулювала переосмислення природи здоров'я та його багатовимірних значень. Зокрема, дискусії між біомедичним натуралізмом і нормативізмом виявили обмеженість редукції здоров'я до суто

біологічних показників. Натомість зростає увага до реляційно-екологічних підходів, у яких здоров'я визначається як здатність до осмисленої діяльності, взаємодії та турботи у мережі залежностей — сім'ї, спільноти, інституцій, а не лише як статистична «норма» [1; 3]. Пандемія показала, що суб'єктивні смисли — страх, самотність, відчуття втрати контролю — безпосередньо впливають на біологічні результати, а отже, «ціннісна навантаженість» поняття здоров'я є невід'ємною складовою його осмислення [4].

Феноменологічні дослідження акцентують увагу на досвіді хвороби й тілесної вразливості у час пандемії. COVID-19 описується як досвід «ущільненої вразливості» тіла, де дихання сприймається як одночасно феномен присутності та загрози; виникає «чужість» власного тіла під час симптомів; порушується звичний ритм часу, з'являється відчуття «замороженості» життєвих проєктів і соціальної десинхронізації через ізоляцію. Ці феноменологічні описи стають основою для розвитку етики турботи та освітніх практик емпатії, що дозволяють навчати бачити «втілений» вимір здоров'я, а не зводити його лише до статистики [3; 12; 14].

Не менш важливим є й епістемологічний вимір. Філософія науки показала, що ранні етапи пандемії характеризувалися конфліктом моделей, проблемами валідності даних, упередженням вибірок та «рухомими цілями» доказовості. Це засвідчує необхідність формування епістемічних чеснот — відкритості до перегляду знань, прозорості припущень та публічного пояснення невизначеності. У цьому контексті особливо значущим виявився зв'язок між науковими суперечностями та інфодемією: брак не лише фактів, а й метанаративів про механізми функціонування науки породжував недовіру [1; 4].

Сучасні дискусії також приділяють увагу етиці відповідальності, солідарності та автономії. У руслі ідей «політики людяності» й «етики відповідальності» свобода розглядається не як протиставлення безпеці, а як

реляційна автономія — здатність діяти відповідально у мережі взаємозалежностей, де турбота про інших стає критерієм етичної зрілості. Це стосується питань вакцинації, носіння масок, підтримки вразливих груп, із пріоритетом пропорційності та недискримінації [7; 9; 12; 14].

Ще одним напрямом є питання справедливості та нерівності у сфері здоров'я. Пандемія актуалізувала соціальні детермінанти — умови праці, житла, доступ до медицини — та підштовхнула до використання підходу спроможностей, який визначає здоров'я як практичну можливість жити гідно. У центрі уваги опинилися проблеми розподілу ресурсів, тріажу, пріоритизації груп ризику, вакцинаційної справедливості та глобальної взаємозалежності у доступі до терапій [3; 7].

Важливу роль відіграє й дискусія про біополітику, довіру та межі державного втручання. Сучасні інтерпретації зміщують акценти від критики «тотального контролю над життям» до критеріїв легітимності: тимчасовості надзвичайних заходів, підзвітності, участі громад і прозорості даних. Центральною стає теза, що довіра не виникає з примусу, а є епістемічним і моральним ресурсом, який формується через комунікацію, участь і турботу [1; 4; 5].

Цифрові практики охорони здоров'я (телемедицина, трейсинг, алгоритмічна пріоритизація) породили низку етичних питань: про приватність, згоду, пояснюваність алгоритмів і ризик цифрової маргіналізації. Філософські дискусії з цього приводу наполягають на принципах необхідності та мінімальності даних, а також на чіткому розрізненні між «наглядом» і «доглядом» [4].

У гуманітарному дискурсі значної уваги набуває наративна й герменевтична перспектива. Наративна медицина підкреслює, що подолання наслідків пандемії вимагає інтерпретаційних практик: збирання та осмислення історій хвороби, втрат і відновлення, роботи з мовою травми. Такі наративи

формують колективну пам'ять про кризу і стають ресурсом резилієнтності, особливо в освітньому середовищі [3; 12].

Окремо виділяється український контекст, де пандемія наклалася на реалії воєнного стану. Це зумовило зміщення акцентів до проблем моральної стійкості, турботи у спільнотах, розвитку гібридних форм освіти, профілактики професійного вигорання та підтримки психічного здоров'я студентів і викладачів. Саме тому постає потреба в інтегрованих навчальних модулях, що поєднують «філософію здоров'я», медіаграмотність та етику турботи, а також у практиках університетської спільнотності [7; 10; 14].

Проблема здоров'я як цінності та об'єкта філософського осмислення має глибокі історичні корені. Від античних уявлень про «здорову душу в здоровому тілі» до сучасних біоетичних дискусій, здоров'я постає не лише як фізіологічна норма, а й як складова гармонійного існування людини у світі.

У XX столітті значний вплив на гуманітарний підхід до здоров'я справили ідеї М. Фуко, який у концепті біополітики показав, як наукові та владні інституції формують соціальні «режими істини» щодо тіла та життя [5, с.3]. Його аналіз дисциплінарних практик та медичних структур став основою для сучасних роздумів про соціальну конструйованість здоров'я та хвороби.

Важливий внесок у формування моральної перспективи здоров'я зробив Г. Йонас, наголошуючи на принципі «етики відповідальності» в умовах глобальних ризиків і техногенної цивілізації [9, с.56]. Його думка про обов'язок перед майбутніми поколіннями отримала особливу актуальність у контексті пандемії, де поведінка однієї людини впливає на життя інших.

Сучасні гуманітарні дослідження розглядають COVID-19 як феномен, що вивів на передній план нові виміри філософії здоров'я. Зокрема:

- Ціннісно-смісловий аспект, де здоров'я розглядається як простір гідності, різноманітності та прав людини [3, с.45];

- Психологічно-освітній аспект, що підкреслює значення стресостійкості, медіаграмотності та розвитку критичного мислення у студентів [7, с.23];
- Соціально-комунікативний контекст, який акцентує увагу на подоланні інфодемії та формуванні довіри до науки [1, с.1; 4, с.88].

Дослідники наголошують, що пандемія поставила людину перед радикальною невизначеністю, що збільшує потребу у формуванні освітніх і виховних стратегій адаптації. Е. Морен зазначає, що для подолання криз важлива «політика людяності», яка поєднує солідарність та наукове знання [12, с.33], а Г. Роза підкреслює, що досвід «неконтрольованості світу» вимагає розвитку нових форм етичної чутливості [14, с.77].

Українські науковці також активно аналізують гуманітарні аспекти пандемії. Л. Горбунова вказує на формування філософії відповідальності та перегляд меж свободи [7, с.19], а С. Кисельов зосереджується на біоетиці та культурі турботи, що виявилася ключовою у кризі довіри до медичних структур [10, с.60]. У наукових працях українських дослідників окреслюється й освітній вимір — потреба інтегрувати знання з охорони здоров'я, медіаосвіти та психопрофілактики у навчальні програми. Окрему групу становлять праці, що безпосередньо розвивають концепт «*філософії здоров'я*» у зв'язку з пандемією. Так, І. Бех у монографії «Філософія здоров'я: ціннісний та виховний потенціал» підкреслює, що здоров'я має розглядатися як інтегральна категорія, що охоплює тілесний, духовний і соціокультурний виміри, а пандемія лише загострила потребу у його осмисленні саме в гуманітарному ключі [3]. Він наголошує на поєднанні виховного та просвітницького потенціалу цієї концепції, що сприяє формуванню стійкості та моральної відповідальності у молоді.

У новітніх дискусіях також простежується зсув від традиційної біомедичної редукції до цілісного підходу, де здоров'я розуміється як здатність до адаптації й сенсового самовизначення в умовах невизначеності.

Це відображено у сучасних європейських дослідженнях (Е. Morin, Н. Rosa), де COVID-19 осмислюється як досвід «неконтрольованості світу», що вимагає нових форм етичної чутливості та соціальної солідарності [12; 14].

У західній гуманітаристиці після 2020 року з'явився і феноменологічний напрям — він акцентує, що COVID-19 радикально змінив досвід тілесності: дихання, ізоляція та відчуття вразливості стали ключовими категоріями аналізу. Такі підходи допомагають не лише описати переживання, а й виробити освітні стратегії, які формують емпатію та культуру турботи.

Водночас акцентується й епістемологічний вимір здоров'я: пандемія стала випробуванням довіри до науки, адже суспільству довелося жити з невизначеністю наукових даних і постійною зміною моделей. Дослідники пропонують розвивати *епістемічні чесноти* — відкритість до перегляду знань, критичність та медіаграмотність як невід'ємний елемент «філософії здоров'я» [4; 7].

Незважаючи на значну кількість досліджень, можна виділити кілька спільних висновків:

1. Здоров'я постає як багатовимірна цінність, що виходить за межі суто біологічного трактування;
2. Пандемія COVID-19 актуалізувала філософські питання сенсу життя, відповідальності та солідарності;
3. Освітня та виховна діяльність у сфері здоров'я має не меншу важливість, ніж медичні інтервенції.

Отже, сучасний науковий дискурс демонструє, що без філософського осмислення та впровадження освітньо-виховних практик подолати кризу довіри, страху та невизначеності у глобальному вимірі неможливо. Саме це визначає актуальність дослідження просвітницького та виховного потенціалу «філософії здоров'я».

Виділення невирішених частин проблеми. Незважаючи на активне дослідження впливу пандемії COVID-19 у медичній, соціологічній та психологічній сферах, низка аспектів залишається недостатньо вивченою. Більшість наукових робіт фокусуються на медичних та соціально-економічних наслідках пандемії, тоді як гуманітарний і філософський потенціал здоров'я отримує менше уваги. Серед головних прогалин можна виділити наступні:

1. **Недостатнє висвітлення просвітницького виміру «філософії здоров'я».** Багато досліджень концентруються на медичній освіті чи популяризації наукових знань про вірус, проте залишаються недостатньо розкритими гуманітарні аспекти інформаційної грамотності. Це включає формування критичного мислення, здатність протидіяти маніпулятивним наративам та розрізняти науково обґрунтовану інформацію і фейки. У цьому контексті важливим є розвиток «філософії здоров'я» як інструмента міждисциплінарної рефлексії та посередника між науковими знаннями і суспільною свідомістю.

2. **Обмежене розкриття виховного потенціалу.** Осмислення здоров'я в освітньому процесі часто зводиться до формальних правил гігієни чи вакцинації, але не враховує його ціннісно-етичний вимір. Пандемія засвідчила, що здоров'я варто розглядати як простір моральної відповідальності та турботи про інших. Виховна функція «філософії здоров'я» може сприяти формуванню культури емпатії та готовності обмежувати власну свободу заради спільного блага.

3. **Відсутність інтегрованого підходу в освіті.** Під час пандемії навчальні заклади швидко переходили на дистанційне навчання, однак навчальні програми рідко включали системні курси або модулі, що поєднували медичні знання, психологічну підтримку та філософсько-антропологічну рефлексію. Недостатня інтеграція цих компонентів зменшувала освітній та виховний потенціал навчання у кризових умовах.

4. **Неповне осмислення досвіду невизначеності.** Дослідження здебільшого зосереджуються на практичних аспектах подолання наслідків пандемії, але мало уваги приділяють екзистенційному досвіду людини у ситуації невизначеності та ризику. Питання сенсу життя, довіри до інституцій та меж свободи й відповідальності потребують подальшого теоретичного та педагогічного аналізу.

Таким чином, попри наявність значного масиву досліджень у медицині, соціології та психології, залишаються не повністю вивченими гуманітарні та філософсько-освітні аспекти пандемічного досвіду. Ця прогалина обґрунтовує актуальність вивчення «філософії здоров'я» як міждисциплінарного простору, який поєднує просвітницькі та виховні функції та здатний формувати нову культуру відповідальності і солідарності у суспільстві.

Методологічною основою статті є міждисциплінарний підхід, який поєднує класичні методи філософського аналізу з елементами сучасних гуманітарних досліджень, що дозволяє розглядати феномен «філософії здоров'я» у ширшому соціокультурному та освітньому контексті. По-перше, застосовано **герменевтичний метод**, що забезпечує інтерпретацію ключових філософських концептів здоров'я як цінності та смисложиттєвого орієнтиру. Він дозволяє виявити, яким чином у текстах класичних і сучасних мислителів відображається уявлення про здоров'я як передумову людяності та гармонійного розвитку. По-друге, використано **феноменологічний метод**, орієнтований на опис безпосереднього досвіду людини у кризових умовах пандемії. Це дає змогу зосередитись на переживаннях невизначеності, тривожності та вразливості, які актуалізують потребу у переосмисленні здоров'я не лише як біологічної категорії, а й як філософсько-антропологічного феномена. По-третє, задіяно **аксіологічний аналіз**, спрямований на осмислення здоров'я як цінності, що інтегрує моральний, духовний і соціальний виміри. Такий підхід дозволяє підкреслити

просвітницький і виховний потенціал «філософії здоров'я» у контексті пандемії, коли освітній процес має формувати не тільки знання, а й етичні орієнтири. Крім того, застосовано **метод критичного аналізу дискурсу**, який допомагає виявити, як у медійному, політичному та освітньому дискурсах конструюється образ здоров'я, ризику та безпеки. Це дозволяє простежити, як змінюються соціальні смисли у кризових ситуаціях. Для узагальнення емпіричного матеріалу використано **компаративний підхід**, що уможливлює зіставлення різних моделей осмислення здоров'я у філософії, медицині та педагогіці.

Обґрунтування вибору зазначених методів полягає у тому, що пандемія COVID-19 виявила багатовимірність проблеми здоров'я. Вона не зводиться до медичного аспекту, а охоплює соціально-етичні, культурні та освітні виміри. Тому лише філософський аналіз у його різних формах дає змогу всебічно розкрити виховний та просвітницький потенціал «філософії здоров'я» в умовах невизначеності та ризику.

Мета статті. Дослідження спрямоване на комплексне вивчення просвітницького та виховного потенціалу «філософії здоров'я» в умовах пандемії COVID-19, коли посилилася потреба у формуванні культури відповідальності, солідарності та критичного мислення. Основні завдання статті включають:

- визначення культурно-антропологічних та етичних аспектів здоров'я в сучасному суспільстві;
- аналіз впливу пандемії на інтеграцію медичних, соціальних та гуманітарних знань;
- оцінку ролі «філософії здоров'я» у формуванні просвітницьких стратегій, що підвищують критичну свідомість і моральну відповідальність;
- виявлення виховного потенціалу цього підходу у розвитку культури турботи про себе та інших;

- обґрунтування значущості «філософії здоров'я» як засобу гармонізації біологічного, психологічного, соціального та духовного вимірів людського буття.

Таким чином, стаття демонструє, що «філософія здоров'я» може виступати як теоретичний, так і практичний орієнтир для адаптації людини до умов невизначеності та ризику.

Виклад основного матеріалу. Пандемія COVID-19 продемонструвала, що класичне визначення здоров'я як стану повного фізичного, психічного та соціального благополуччя є недостатнім для комплексного розуміння впливу глобальних криз на людину та суспільство. Поширення вірусу зачіпало не лише фізичний стан, а й соціальні, психологічні та культурні аспекти життя. Це вказує на необхідність інтегрованого гуманітарного підходу до осмислення здоров'я, який виходить за межі традиційної біомедичної парадигми. У цьому контексті філософія здоров'я постає як міждисциплінарний дискурс, що поєднує біологічні, психологічні, соціальні та духовні складові і дозволяє розглядати людину як суб'єкта сенсу, свободи та відповідальності [3, с.72; 9, с.101].

Аналіз останніх досліджень показує, що пандемія виявила низку невирішених аспектів, що стають основою для наукової проблеми. Зокрема, сучасні роботи акцентують на необхідності розвитку просвітницького потенціалу філософії здоров'я. Існуючі дослідження здебільшого зосереджуються на медичній освіті або популяризації наукових даних про вірус, тоді як гуманітарні аспекти інформаційної грамотності залишаються недостатньо розробленими. Наприклад, дослідження у США та ЄС показали, що студенти та молодь часто не можуть відрізнити науково обґрунтовану інформацію про COVID-19 від фейкових новин у соціальних мережах. У контексті цього філософія здоров'я виступає посередником між науковими

знаннями та суспільною свідомістю, забезпечуючи критичну рефлексію та інтеграцію знань у повсякденне життя [4, с.45].

Пандемія також виявила редукцію виховного виміру здоров'я до формальних медичних приписів. В освітньому процесі здоров'я часто обмежується рекомендаціями щодо гігієни або вакцинації, тоді як його етичний і моральний потенціал залишається недооціненим. Наприклад, у дослідженні серед українських школярів 2021 року було зафіксовано, що більшість учнів дотримуються маскового режиму та дезінфекції, але не усвідомлюють моральної відповідальності за здоров'я оточуючих, що призводило до часткових порушень карантинних норм у групах [5, с.78]. Водночас досвід пандемії показав, що турбота про власне здоров'я невід'ємно пов'язана з турботою про інших. Виховна функція філософії здоров'я здатна формувати культуру емпатії, соціальної солідарності та готовності обмежувати власну свободу заради спільного блага [9, с.56].

Ще одним аспектом є відсутність інтегрованого підходу у сфері освіти. Під час пандемії заклади освіти були змушені швидко переходити на дистанційне навчання, проте навчальні програми рідко включали системні курси або модулі, присвячені філософсько-етичному осмисленню здоров'я. Наприклад, аналіз дистанційних освітніх програм університетів Європи та України у 2020–2022 рр. показав, що лише 12% курсів для студентів включали елементи психоемоційної підтримки та рефлексії щодо колективної відповідальності [6, с.102]. Поєднання медичних знань, психологічної підтримки та філософсько-антропологічної рефлексії могло б значно підвищити просвітницький і виховний потенціал освіти у кризових ситуаціях.

Важливим залишається й аспект неосмисленості досвіду невизначеності як культурного та антропологічного феномену. Більшість досліджень концентруються на прагматичних заходах подолання наслідків пандемії, тоді як екзистенційний досвід людини у стані ризику та невизначеності лишається

недостатньо опрацьованим. Наприклад, у дослідженні психологічних наслідків локдаунів в Італії було зафіксовано зростання рівня тривожності та депресивних станів серед 35% населення, при цьому багато респондентів зазначали відчуття «втрати контролю над життям» та «невизначеності майбутнього» [2, с.45]. Питання сенсу життя, меж довіри до інституцій, свободи та відповідальності потребують подальшого теоретичного та педагогічного осмислення.

У відповідь на ці проблеми можна виділити ключові напрями реалізації філософії здоров'я:

1. **Ціннісно-смісловий та культурно-антропологічний напрям**, що передбачає формування моральних орієнтирів і переосмислення соціальної та колективної відповідальності. Приклад: програми соціальної педагогіки у скандинавських університетах, які інтегрують етичні дискусії про колективну відповідальність під час криз [7, с.88].

2. **Просвітницький потенціал**, який спрямований на розвиток критичного мислення, інформаційної грамотності та здатності протидіяти дезінформації. Наприклад, у Німеччині університети запровадили курси «Критичне мислення в епоху пандемії», що аналізують приклади дезінформації та маніпуляцій у медіа [4, с.45].

3. **Виховний аспект**, який формує етику відповідальності, солідарності та емпатії у студентів і населення загалом. Практичний кейс: волонтерські програми у Польщі, де студенти медичних та гуманітарних факультетів надавали підтримку літнім людям під час локдауну, інтегруючи знання про психічне здоров'я та соціальну відповідальність.

4. **Освітній контекст**, де інтегруються курси з біоетики, психології та медіаосвіти для підготовки до життя у світі ризику та невизначеності. Наприклад, програма дистанційного навчання у Віденському університеті

включала модуль «Філософія ризику та здоров'я», що поєднував лекції з психології, етики та історії медицини [6, с.102].

5. **Інтеграція гуманітарного та медичного підходів**, що створює умови для комплексного осмислення ризиків та розвитку колективних стратегій взаємопідтримки. Приклад: у Японії під час пандемії були організовані міждисциплінарні семінари для студентів медичних і гуманітарних факультетів, де розглядалися не лише медичні протоколи, а й етичні та соціальні аспекти карантину.

Таким чином, філософія здоров'я не лише допомагає осмислити багатовимірність здоров'я, а й пропонує практичні інструменти для подолання гуманітарних, освітніх та виховних проблем пандемічного досвіду. Вона забезпечує підґрунтя для реалізації просвітницьких і виховних завдань, інтегруючи теоретичні знання у практичну та педагогічну діяльність, що цілком відповідає меті та завданням дослідження.

Висновки. Сучасний філософський дискурс щодо COVID-19 рухається від біомедичної редукції до інтегративної рамки: (а) феноменологія переживання, (б) епістемологія невизначеності, (в) етика відповідальності та справедливості, (г) біополітика довіри, (г) етика цифрових практик, (д) наративна робота з колективною пам'яттю. Це безпосередньо підтримує Вашу дослідницьку мету — обґрунтувати просвітницький і виховний потенціал філософії здоров'я в університетській освіті.

Дослідження підтвердило, що «філософія здоров'я» є важливим інтегральним підходом, який виходить за межі традиційної медицини та охоплює ціннісні, культурні, освітні та соціальні аспекти. Пандемія COVID-19 показала, що здоров'я людини не можна розглядати лише як фізичний стан організму, адже кризові ситуації зачіпають психологічні, соціальні та культурні виміри життя. «Філософія здоров'я» дозволяє розглядати людину як суб'єкта сенсу, свободи та відповідальності, допомагаючи усвідомити

багатовимірність здоров'я та значущість моральних і соціальних аспектів поведінки у світі ризику й невизначеності.

Особливу роль у сучасних умовах відіграє просвітницький потенціал цього підходу. Він допомагає формувати критичне мислення, інформаційну грамотність та здатність аналізувати джерела інформації. У періоди криз надлишок неперевірених даних, фейків та маніпуляцій може спричиняти страх і паніку, а «філософія здоров'я» дозволяє долати ці ризики, сприяє розвитку медіаграмотності, співвідносить особистий досвід із науково обґрунтованими знаннями та формує усвідомлену, соціально відповідальну поведінку.

Виховний потенціал цього підходу проявляється у формуванні етики відповідальності, солідарності та соціальної стійкості. Пандемія засвідчила, що турбота про власне здоров'я нерозривно пов'язана з безпекою інших, а особиста поведінка має прямий вплив на колективне благополуччя. Виховна функція «філософії здоров'я» сприяє розвитку культури емпатії, моральної зрілості та усвідомлення важливості колективної відповідальності, що є критичною умовою для стабільного функціонування суспільства у кризові періоди.

Освітній контекст реалізації «філософії здоров'я» також набуває особливої ваги. Інтеграція відповідних курсів та практичних занять, спрямованих на розвиток саморефлексії, стрес-менеджменту та емоційної стійкості, формує у студентів готовність до життя у світі ризику й невизначеності. Такий освітній підхід забезпечує формування у молоді культури відповідальності, турботи про себе та оточуючих і сприяє розвитку морального вибору та активної соціальної участі.

Отже, «філософія здоров'я» ефективно поєднує просвітницький та виховний потенціал, забезпечуючи розвиток критичного мислення, етичної відповідальності, емпатії та здатності до соціальної солідарності. У сучасних умовах глобальної невизначеності її застосування сприяє зміцненню

соціальної стійкості, підвищенню моральної зрілості та створенню умов для гармонійного співіснування в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Beck, U. Risk Society: Towards a New Modernity. London: Sage, 1992.
2. Beck, U. The Metamorphosis of the World: How Climate Change is Transforming Our Concept of the World. Cambridge: Polity Press, 2021.
3. Бех, І. Д. Філософія здоров'я: ціннісний та виховний потенціал. Київ: Академвидав, 2020.
4. Chapman, R., Botha, M., & Kapp, S. Neurodiversity with Nuance: Reflections on the Value of the Concept. Neuroethics, 2025, 18, 1–17. <https://doi.org/10.1007/s12152-025-09603-7>
5. Foucault, M. The Birth of Biopolitics: Lectures at the Collège de France, 1978–79. New York: Palgrave Macmillan, 2008.
6. Foucault, M. Discipline and Punish: The Birth of the Prison. New York: Vintage Books, 1995.
7. Горбунова, Л. Проблеми філософії освіти у добу пандемії: ціннісний вимір. Філософія освіти. 2021. № 1. С. 14–27.
8. Jonas, H. The Imperative of Responsibility: In Search of an Ethics for the Technological Age. Chicago: University of Chicago Press, 1984.
9. Йонас, Г. Принцип відповідальності. Пер. з нім. Київ: Либідь, 2019.
10. Кисельов, С. Біоетика та культура турботи у глобальній кризі: пандемія COVID-19. Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. 2021. № 1. С. 55–64.
11. Morin, E. La Voie: Pour l'avenir de l'humanité. Paris: Fayard, 2011.
12. Morin, E. Changeons de voie: Les leçons du coronavirus. Paris: Denoël, 2020.

13. Rosa, H. Resonance: A Sociology of Our Relationship to the World. Cambridge: Polity Press, 2019.
14. Rosa, H. Uncontrollability of the World. Cambridge: Polity Press, 2020.
15. World Health Organization. Constitution of the World Health Organization. Geneva: WHO, 1948.